

עלון זגלמביה

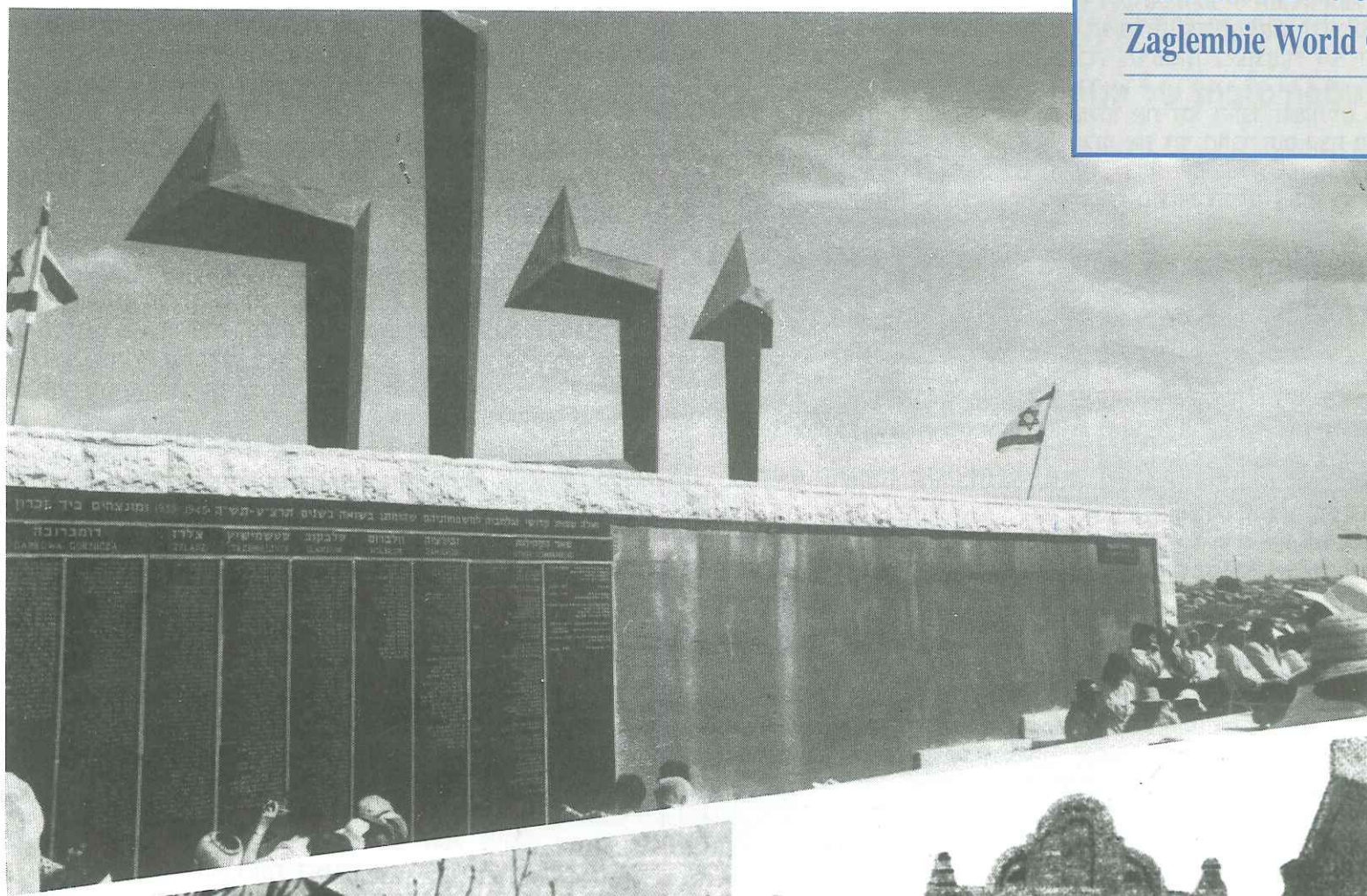
זאגלעמביער צייטונג

מידעון מס' 5 תשרי תש"ס ספטמבר 1999

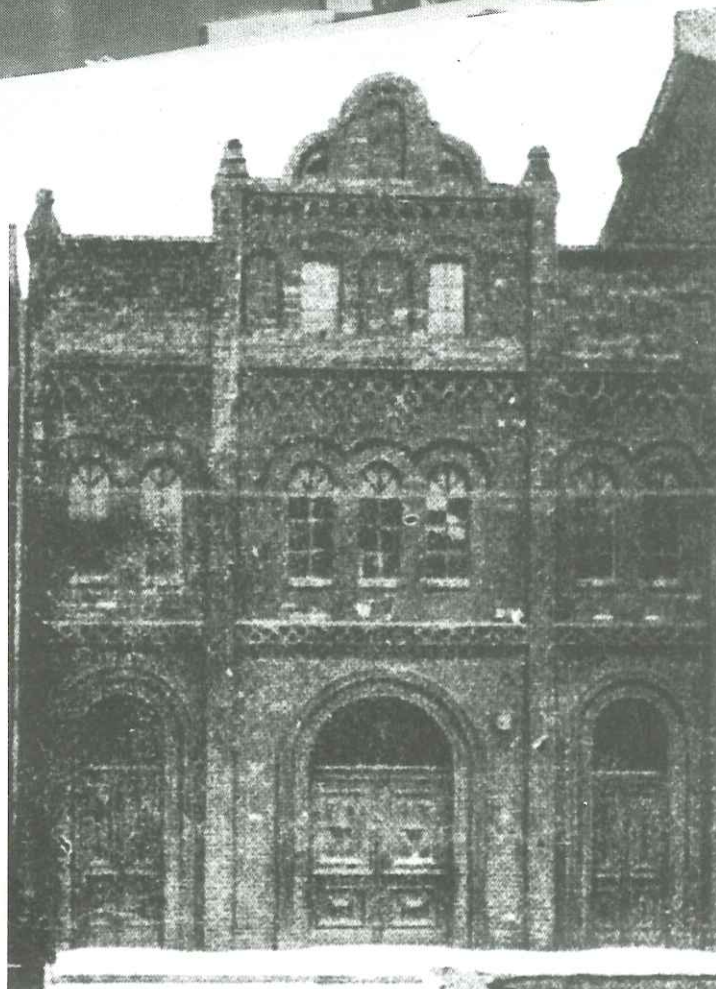

ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה

Zaglembe World Organization

בית החולים היהודי בסוסנוביץ - Jewish Hospital in Sosnowiec

בית הכנסת הגדול בסוסנוביץ - The Synagogue in Sosnowiec

ארגון יוצאי קהילות זגלמביה בפולין. רח' פרישמן 23 ת"א 63561, ישראל. טל: 03-5270919

Zaglembe World Organization. 23 Frishman St. Tel Aviv 63561, Israel. Tel: 972-3-5270919

בגיליון הראשון של עלון זגלמביה הבטחנו, בין היתר, כי נביא לידי ביטוי היבטים הקשורים בעברה המפואר של יהדות זגלמביה, ובשואה שפקדה אותה.

בראש ובראשונה, על העלון לשמש כלי להעברת מידע עדכני ושוטף על פעילות הארגון ליזאצי זגלמביה בארץ ובעולם. ואכן, אנו מקדישים לעניין זה, מקום, זמן ומחשבה רבה, ומשתדלים להביאו במספר שפות (עברית, אנגלית, ולפעמים גם ביידיש ופולנית). זאת, בתקווה, כי המידע יהווה גשר מחבר בין הותיקים לצעירים בקרב יהודי זגלמביה בארץ ובעולם.

בימים אלה ימלאו 60 שנה לפרוץ מלחמת העולם השנייה, מלחמה שהביאה עלינו את השואה ונוראותיה. הותיקים, מי שעברו אותה על בשרם, לדאבונו, הולכים ומתמעטים. אי לכך, החלטנו להקדיש את הגיליונות הבאים של העלון לנושאים העוסקים בחיי הקהילות השונות בזגלמביה, נושא אשר הותיקים שבינינו יוכלו לסייע רבות.

ואכן, גיליון מס' 4 הוקדש לקהילת בנדין הותיקה ובמסגרתו פורסם מאמרו של בנימין גלעד על עיר הולדתו, ומאמר נוסף שהובא מתוך פנקס בנדין: "בנדין - ירושלים ד'זגלמביה" כולל מספר תמונות עתיקות של בנדין.

גיליון מס' 5, זה שבידיכם, מוקדש לקהילת סוסנוביץ, העיר הצעירה ביותר והגדולה ביותר בזגלמביה, ומתפרסמים בו זיכרונותיו של נפתלי פדר על בית מגוריו וסביבתו; כן מובאים בגיליון נתונים על הקהילה היהודית בעיר הכוללים את תולדותיה, אנשיה ואירועים חשובים בעברה. המאמר המובא בשפה הפולנית פרי עבודתו ועריכתו של שאול שטרנפלד כולל את תולדות הקהילה מיום הקמתה ועד פרוץ המלחמה. כן נכללים בגיליון רשימותיהן של גוטה דטנר-בן יצחק על עיר הולדתה, וחנקה שלזינגר לזכרה של פלה כץ חברת המחתרת בסוסנוביץ.

ומכאן, לשלב הבא. מאחר, שגם הגיליונות הבאים יוקדשו לקהילות באזורנו, אנו פונים לותיקים שבינינו הזוכרים את עבר קהילותיהם או לצעירים שברשותם חומר מתאים (מאמרים, תמונות, תעודות, וכו'), להעביר למערכת העלון את החומר הרלוונטי, בכל שפה שהיא. החומר שיתקבל יפורסם, בהתאם לשיקולי מקום ועריכה.

ואכן, בידיכם, האפשרות למלא את העלון בתוכן הרצוי. אנא, נעשו הנצחת עברו המפואר של קהילותינו.

ועוד נושא לי אליכם, גבירותיי ורבותיי, אנשי זגלמביה. הארגון ע הארגון הפעיל ביותר מבין כל ארגוני הלאנדסמאנשאפט של יהודי פ מקיימים אולם משלנו הפתוח פעם בשבוע. הקמנו אתר הנצחה במחידעין, אנו מוציאים פעמיים בשנה עלון המביא אינפורמציה זגלמביה בארץ ובעולם ועוד פעילויות רבות ושונות. עתה אנו בשיפוצם ואחזקתם של בתי הקברות הישנים בזגלמביה ואנו מקווים במשימה קשה וחשובה זו.

בכל זאת מטפלים בהתנדבות מספר פעילים ותיקים וכן פעילים צעירי דור. ההמשך שלנו. אנשים אלה עושים עבודת קודש לא רק כדי ל שהושג עד כה אלא גם להמשיך ולקדם את ענייני הארגון וחבריו. אב רצון טוב אי אפשר לנהל את הפעילות הרבה הזאת. דרושים גם כ מעטים. הפעילות הזאת צריכה להיעשות באמצעות דמי החבר שנקבעו השנה ל-100 ש"ח לחבר.

לצערנו, הרבה חברים טרם שלמו את דמי החבר השנתיים. לכן, אליכם, חברי הארגון, אנא, שלמו את דמי החבר ועם קצת מאמץ ו תמצאו דרך להעבירם אלינו. בכך, תאפשרו לנו להמשיך האינטנסיבית של הארגון שעיקרה הנצחת הורינו אחינו ואחיותינו זגלמביה.

לקראת השנה החדשה הבאה עלינו לטובה אני מבקש לברך את זגלמביה בארץ ובעולם בברכה היהודית המסורתית - לשנה הבא ותחתמו, לאלתר לחיים טובים.

אברהם

Snowiec

סוסנוביץ

הבית ברחוב צ'יסטה 9

מאת: נפתלי פדר

ההיסטוריה. כאשר הוכחה עצמאותה של פולין ב-1918 ושלזיה צור ובעקבות משאל-העם שנערך ב-1921 היא סופחה גם להלכה. האזורים התהדק ונפתחו כל האפשרויות להתפתחותה המהירה. אזור כולו היה לאחד המקומות הצפופים ביותר באירופה (עוד יותר מאש השירותים הרבים שסיפק, כמו גם רשת התחבורה המפותחת (רכבות) משכו אליו רבים. תחנת הרכבת הגדולה (יחסית לממדי אותן נ סוסנוביץ פלטה מדי כמה דקות אלפי "שלומאקים" מכל עברי שלזיה עיר שוקקת חיים ופעילות.

אזור המפגש הגיאוגרפי היה גם מפגש של תרבויות. האוכלוסיות הגרמנית-פולנית, האוסטרית והרוסית - יצרו מציגה מעניינת שא להתפתחות הדינמית ולעליה המסאורית של העיר.

בתקופה קצרה היא הייתה לעיר העשירית בגודלה בפולין, עם ישוב למעלה מ-30 אלף נפש. הישוב היהודי, הצעיר בשנים, יכול ה לכאורה, בקהילות היהודיות שמסביב, בנות מאות השנים, כמו ב המרוחקות רק 6 ק"מ, אך התפתחותה המואצת יצרה קהילה דינמית מוסדות מפותחים, בית חולים יהודי, רשת חינוך מסועפת, כמו בתי ספר תיכוניים ובית ספר למסחר, תלמודי תורה וישיבות וחצרות של ב עיר עשירים מופלגים לצד שכבות עממיות ודלות - ולעזרתם בא צדקה וסיוע, וכל הזרמים הרעיוניים היהודים ובהם תנועות נוער, וה"בונד".

החיים היהודיים התפתחו בעיר לפי המתכונת של החיים היהודיים ב וגם לפי אותן מגמות פוליטיות, אם כי, בשל הדינמיות שבהתפתחות התפתחות זאת הייתה לעתים מהירה ואגרסיבית יותר. הרבגוניות המסיבי הדביקו לעיר את הכינוי "אמריקה הקטנה". גם המצב הכ יהודי העיר היה טוב בעיקרו, אך היו, כמובן, גם כאלה שמזלם לא צל

משפחתי התגוררה ברחוב צ'יסטה מס' 8. בפינת הרחובות צ'יסטה קשיבה עמד בנין בן ארבע קומות, בנוי לבנים אדומות, שצורת משולש בעל שלוש כניסות, אחת מכל רחוב ואחת מן החצר המשולשת אפולולית במקצת בשל גובה הבניין שהקיף אותה. לגבי ידי, הביו צ'יסטה 9, העומד עדיין על תלו, שיקף בצורה נקייה וטובה את הקהי גוניה ועל דרך חייה. רב-גוניות האוכלוסייה והזרמים התרבותיים ו שבה, אך אופייני היה שיביאו לויכוחים ולמאבקים רעיוניים. די אס שתי תנועות הנוער העיקריות - "הנוער הציוני", התנועה שהייתה והחזקה בעיר ו"השומר הצעיר". לשתי אלה היו קנים לתפארת, המלחמה גם היו למוקד של פעילות מחתרנית, אולם מה שסימל את

סוסנוביץ, עיר שנחשבת צעירה לימים, ראשיתה בתחילת המאה העשרים, אוחדה ממספר יישובים קטנים וכפרים משנים עברו. עד למלחמת העולם הראשונה היא עמדה במשולש הגבולות של שלוש המעצמות : אוסטרו-הונגריה, גרמניה ורוסיה. האזור הוא עמק זגלמביה בקרבת הרי הבסקידיים, הכתף של הרי הקרפטים ובמרכזו נחל קטן, פשמשה, שהיה הגבול הטבעי בין שלוש המעצמות. מיקומה של העיר בצומת זו הוליך ל"תעשייה" מיוחדת במינה - ההברחות. האגדה מספרת, שחלק מעשירי היהודים, שצמחו בעיר, מקור עושרם הראשון בא להם מן ההברחות.

העיר התברכה במכרות הפחם הרבים שבסביבתה, ומהמחצבים המעטים שהיו בה. מאחר והיא מהווה את השער הדרום מערבי של שלזיה העילית, הרי שמבחינת מיקומה הגיאוגרפי (אם כי לא המנהלי) אפשר לשייכה לחבל ארץ זה, על תעשייתו הכבדה. היה זה אזור שהתפתח במהירות ויצר מקורות תעסוקה רבים. אחדות גיאוגרפית זאת גם הביאה לכך, שעם הכיבוש הגרמני סופח העמק כולו, ביחד עם שלזיה העילית לרייך השלישי.

לעיר המתפתחת נדרשו שירותי מסחר, אינטליגנציה (רופאים ועורכי דין) ובעלי מלאכה. והיא הפכה לאבן שואבת לא רק לפולנים שהגיעו מן הסביבה החקלאית, אלא גם ליהודים רבים שסיפקו שירותים אלה, אשר הגיעו מן העיירות שבסביבה. העיר הייתה בצד הרוסי של אותו חלק של פולין

SOSNOWIEC. Hale Targowe.

סוסנוביץ: רחוב טארגובה - Taragowa St. in Sosnowiec

היהודים, אלה שעבדו במקומות עבודה יהודיים, רובם העדיפו להקים איגודים משלהם.
בכניסה מרחוב קשיבה אפשר היה להגיע אל בית הספר לנערות "בית יעקב", של החרדים הקיצוניים ביותר, אגודת ישראל.
ובפינת המשולש שבקרב הרחובות, נתן היה לטפס לגובה של מספר מדרגות ולהגיע לבית מלאכה שעסק בייצור פנתות לנעליים ולחנותו של הפולני יאן קובלסקי. היה זה איש מכובד מאוד, שמנמן וחביב מאוד, ממנהיגי הפפ"ס (המפלגה הסוציאליסטית הפולנית) בעיר וידידותי מאוד לשכניו היהודים.
דמותו של קובלסקי היה בה כאילו כדי להשלים את הרב-גויות של הבניין כולו, ואת הקהילה שמצאתי אותה מתאפיינת בו. ערנות רעיונית עם ויכוחים נוקבים (ולעתים גם אלימים), אך בסך הכל סבלנות הדדית וסובלנות בין מרכיביה - תנועות נוער ציוניות מול "בית יעקב", חילוניות מול בית כנסת של הימים הנוראים, בעל-ביתיות מול איגודים מקצועיים שמאליים. והכל יחדיו, פעילות יהודית נקיה. בבית שברחוב צייטסה 9.

דווקא הסובלנות והחיים בצוותא.
היו בבניין דירות יקרות ודירות פחות (איני זוכר שגרו בו עניים) וכך גרו בו אנשים עשירים ואנשים צנועים יותר. גם ראש הקהילה, לייזרוביץ, שעמד בראשה של חברת ביטוח גדולה, התגורר בו במשך תקופה מסוימת.
בקומת הקרקע החזיקה אגודת "מכבי" מספר אולמות גדולים. היו באגודה קבוצות כדורגל וטניס שולחן, פעילות של התעמלות על מכשירים ותחרויות של אופניים ואופנועים. וכל אלה היו מצוידים כהלכה ובשפע. האגודה הצטיינה בקרב הרשת הארצית של "מכבי" והייתה מקום מפגש ציוני אל-מפלגתי של הצעירים שעסקו בספורט ונמשכו אליו, בלא הבדל פוליטי ביניהם, והמקום שקק חיים. ובימים הנוראים שמשו האולמות כבתי כנסת. דרך הכניסה שבחצר היו נכנסים אל הקומה השנייה, בה היה מועדון מסוג אחר לחלוטין. היה זה, לכאורה, מעונה של אגודת ספורט אחרת, "אריה". אך למעשה היה זה כיסוי לאיגודים המקצועיים השמאליים (קומוניסטים ו"בונד"), שאסורים היו בהתאגדות, אך מצאו ביניהם את הדרך להתקיים במודוס ויונדי כלשהו, למרות חילוקי הדעות ביניהם. היו איגודים מקצועיים פולניים, אך

Sport's Activity of Jewish youth in Sosnowiec

הפעילות הספורטיבית של הנוער היהודי בסוסנוביץ

קבוצת התעמלות מכבי סוסנוביץ

ועד מכבי סוסנוביץ

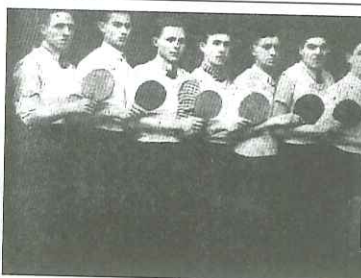
קב' נערות מכבי בראשות המדריך

קבוצת רוכבי אופניים מכבי סוסנוביץ

קבוצת מתעמלים ראשונה במכבי סוסנוביץ

קבוצת פינג פונג מכבי סוסנוביץ

קבוצת מכבי סוסנוביץ בתהלוכת 3 במאי

קבוצת כדורגל מכבי-שמשון בסוסנוביץ

פלה כץ (וינטראוב) - חברת מחתרת בסוסנוביץ

מאת : חנקה שלזינגר (ווירניק)

בחבילה היו שתי פרוסות לחם גדולות עם נקניק וסכום כסף לא מבוטל. מי חלם על כל זה? את המכתב הוציאו לי מהידיים שתי הקאפ, שעמדו מרחוק, ועקבו אחר המתרחש. התחננתי שיאפשרו לי רק לקרוא מה כתוב שם. ואמנם, היה זה כתב ידה של פלה, שהכרתי כל כך טוב, והיא כותבת להיות מוכנה לבריחה בעוד שבוע.

באו ימי ציפיה. לא די בבעיות שלי, בדאגות מה לעשות, להתכונן לבריחה, או להיענות בשלילה?

ואולם, פלה לא חזרה. ביום האמור לא קרה דבר! גם למחרת בלי חדש... עברו עוד הרבה שנים עד שנודע לי מה קרה אז. פלה סיפרה שבאותו שבוע גורלי, היא והבחור שעמה נכנסו לגטו שרודולה כדי להוציא משם את ד"ר ליברמן, אחד הפעילים בקהילה היהודית בסוסנוביץ. בזמן הפעולה החלו הגרמנים לירות והרגו את האיש היקר שרצה לעזור ליהודים. עם מותו נקטעו פעולות הצלה רבות.

לאחר השחרור חזרתי לסוסנוביץ לחפש בני משפחה. הראשונה שפגשתי היתה פלה. אצלה עשיתי את המקלחת הראשונה שכל כך הייתי זקוקה לה. אצלה אכלתי ארוחה חמה ראשונה. פלה עזרה לי למצוא קורת גג. הקשר שלנו נמשך מאז ולתמיד. תמיד אזכור אותה באהבה ובכבוד.

פלה נפטרה בחודש מאי האחרון, בת"א, לאחר מחלה קשה איתה התמודדה באומץ ובגבורה, אולם המוות גבר עליה. הותירה אחריה בעל, בת ונכדים. זכרה יהיה אתנו לנצח.

כשתכננתי לכתוב את הסיפור על פלה, חברתי האמיצה, היא עוד הייתה בחיים. קיוויתי, שהמילים האלה ישמחו אותה, והיא תיזכר בנשכחות, ובחברותנו האמיצה והנאמנה. אולם, הגורל רצה אחרת! לפני כמה שבועות נפטרה, ורק הזיכרונות נשארו!

אחרי חודשים ארוכים במחנה הריכוז גליביץ, לשם הובילו אותי הגרמנים, חזרתי, בבוקר אחד, ממשמרת לילה של עבודה קשה ומלוכלכת מבית החרושת ליצור פחם סינתטי (מוצר מבוקש לצורכי המלחמה) עייפה וסחוטת. כמובן, שאחרי המאמץ שנדרש, נרדמתי. חברות באו להעיר אותי, בקריאה: חנקה, קומי, קומי מהר, מי שהיא קוראת לך, מעבר לגדר החשמלית. לך לכוון שביל אנשי הקאפו. אני מתעוררת ורצה לכוון האמור.

רוחק, בשדה, מעבר לשלושת הגדרות, עומדים שני אנשים ומסמנים לי בידיים להתקרב אליהם. אני כבר לא רצה, הולכת ומתקרבת. הלב דופק בקצב מהיר, מזהה את חברתי פלה העומדת יחד עם בחור גבוה (שאינו נראה כיהודי) בדיוק מתחת למגדל השמירה. בשניות אלו, עוברות מחשבות בראשי: 'יכול להיות שהחיל שם למעלה - נרדס?... לא רואה?... הייתכן?... המקום מסוכן ביותר. פלה, פלה, תברחי, תסתלקו מהר. הבחור, לא שומע, לא נותן לי זמן לשאול, להתווכח. הוא מרים יד חזקת לי חבילה קטנה וצועק: בפנים יש מכתב, תהיי מוכנה, אנחנו נחזור!

ופלה, מסתכלת עלי, מחייכת, וקוראת: חנקה, תהיי מוכנה... קראי את המכתב... בטוח נחזור.

מלים קטועות, על מה הם מדברים? יחזרו להוציא אותי? מכאן... מהגיהנום הזה? איך? מתי? אני מבולבלת לגמרי. הדמיונות מתרחקות, רצות לאורך השדה הגדול והריק, ובעוד כמה שניות הן נעלמות לי מהאופק.

סוכריות

מאת: עדינה בראל

בטוחים שהרגו את כולנו. כאשר נוכחו לדעת שנשארנו בחיים, הם עמנו.

כך המשכנו בעשיית הסוכריות. אנו, הילדים, עטפנו את הסוכריות נייר וסידרנו הכל בקופסאות קרטון, בדיוק כמו שהיינו עושים בבית אמא התקשרה בדרך כל שהיא עם אדם אחד, שגר מחוץ לעיר. הלקנות ממנה את הסוכריות ולהפיצן.

"זהו", אמרה אמא יום אחד, "אני צריכה להביא לך את הקופסאות המ"אבל איך תעבירי הכל?" שאלתי, "את יודעת... הם מחפשים... הם מי שחושדים בו אפילו חשד קל..."

"אל תדאגי, לולה, יהיה בסדר". והיא יצאה אל החדר השני וחזרה אלינו, כשבידה האחת חבל וביד המעיל החורפי שלה.

"אתם רואים? מג האוויר יהיה בעמרי".

עזרנו לה לקשור סביב גופה את קופסאות הקרטון בחבל. על "ריפוד" את מעילה הרחב ורכסה אותו. כך יצאה לרחוב ועברה לעיני משמורת הגרמנים, כשהיא זקופה וידיה ריקות.

לא קשה לדמיין את הפחד והמתח שבהם היינו אנו, הילדים, שרויים שיצאה. אבל את אמא לא תפסו. מצבנו החל להשתפר. היה לנו כסף. אפשר היה לקנות מזון בשוק השחור. לפחות לא היינו רעבים.

מתוך ספרה של עדינה בראל, אני לולה (מכרונותיה של לולה רוטשטיין-פנק בתה של לולה, דור שני למשפחת רוטשטיין מסוסנוביץ - בנדין.

במשך כמה ימים הסתובבה אמא בבית, כשהיא שקטה ומהורהרת. ידעתי שהיא מפעילה את מוחה, מתכננת איך תשיג לנו מזון. יום אחד אמרה לפתע: "החלטתי, סוכריות! סוכריות!"

"סוכריות?" התפללנו. "אנחנו ניצור סוכריות, בדיוק כמו שהיינו עושים בבית-החרושת שלנו. סירופ יש לי בבית, גם צבע-מאכל ועטיפות נייר. חסר לי רק סוכר".

"רק", חשבתי בלבי. איך אפשר בכלל להשיג סוכר בימי מלחמה אלה? ואם כבר משיגים אותו, איך אפשר להסתירו מעיני הגרמנים, שמחפשים ובודקים בשבע עיניים? הם מסוגלים לירות בלי שהיות ביהדי הנושא או אגר מזון.

אך אמא מצאה מוצא. אותו יום, כאשר הגיע אלינו השכן ובידו לחם יבש כהרגלו, ביקשה ממנו אמא סוכר.

"סוכר? מנין אקח סוכר?" שאל בתדהמה.

"בקש מהבת שלך", ענתה לו אמא, "אם היא תביא לנו סוכר, אתן לה את הטבעת הזו", ובדברה שלפה אמא טבעת יקרה מעל אצבעה, תכשיט אחד שנותר לה לפליטה, והראתה לאיש.

מאז היתה הבת מופיעה בביתנו מדי פעם. בכל ביקור היתה פותחת את מעילה ומציאה שקיות סוכר, שהחביאה על גופה. כך הצטברו אצלנו חמישה-עשר קילו. התפללתי בלבי, שהגרמנים לא יערכו בביתנו חיפוש...

ואמא החלה בייצור הסוכריות.

יום אחד עמדה אמא ליד הכיריים ובישלה כמות גדולה של סוכר, ערבבה והוסיפה סירופ. פתאום נפתחה הדלת, ואל הבית נכנסו ארבעה חיילים גרמנים במדים, רובים בידיהם. בלי לדבר ניגשו מייד אל הכיריים.

"מה זה?" שאל אחד מהם בקול מאיים.

"זה סוכר", ענתה לו אמא בשלווה והמשיכה לערבב את החומר בסיר.

לרגע עמדו הגרמנים כאילמים, נדהמים מחוצפתה של היהודיה.

"זוהו, בבקשה", אמרה להם אמא, "אני חייבת להוריד את זה מהאש", ובדברה אחזה בידיותיו של הסיר החם.

החיילים, בעודם נדהמים, חזו הצידה.

אמא העמידה את הסיר על השולחן, ועכשיו עמדה, ידיה על מותניה, מביטה בהם כאילו מחכה להסבר הגיוני מפייהם על נוכחותם בביתה.

"מה את עושה פה?" שאל אחד מהם, שהתאושש ראשון.

"סוכריות", ענתה, כאילו אין דבר טבעי מזה.

"מנין את יודעת להכין סוכריות?" שאל שוב אותו חייל.

"לפני המלחמה היה לנו בית-חרושת לסוכר ולמתקים. נשארו ברשותי חומרים מאז. ועכשיו אני מכינה סוכריות עבור הילדים שלי".

השתררה שתיקה. עמדנו כולנו במטבח הגדול. הייתי בטוחה, על פי ארשת פניהם הכועסת, שהם ידרכו את רוביהם ויירו בנו בו במקום. ואז התקרב אל אמא אחד החיילים.

"איפה היה בית החרושת שלך?" שאל אותה.

אמא אמרה את הכתובת.

הגרמני הוסיף להביט בה. אחר פנה אל חבריו ורמ להם להיכנס עמו אל החדר השני.

כשיצאו מן המטבח, אמרה לנו אמא בלחש:

"אני מכירה אותו... אינני מצליחה להיזכר מנין..."

החיילים השתתו בחדר הסגור, ואז פנתה אלינו אמא ואמרה:

"זהו. אותי בודאי יהרגו עכשיו, אתכם, הילדים, אולי לא. אתם תיסעו לאבא שלכם בארץ ישראל".

דמעות עלו בעינינו, אך לא השמענו קול.

והנה יצאו הגרמנים מן החדר ופנו, בלי לומר מלה, הישר אל עבר היציאה. אחרון עזב את הבית החייל המוכר לאמא. בעמדו בפתח, הפנה את ראשו אל אמא וחייך.

לאחר שיצאו נשמנו לרווחה. בכינו מרוב שמחה. התחבקנו והתנשקנו.

"מזכרתי", קראה אמא, "מזכרתי מי הוא. הוא היה קונה אצלנו, מאלה שישבו על המדרגות..."

הבינונו את כוונתה. כאשר בית החרושת שלנו פעל, היו מייצרים בו שוקולד מסוגים שונים. בין השאר היה גם שוקולד זול, שאותו היו רוכשים הרוכלים. הם היו מסתובבים ברחובות ומכירים: "ארבע חפיסות בלוטי...ארבע בלוטי..."

לסחורה זו היתה הצלחה רבה. קשה היה להדביק את קצב הביקוש. לכן היו הרוכלים יושבים מדי יום ביומו על המדרגות בפתח בית החרושת, ומחכים שהשוקולד יהיה מוכן. נוצר הווי מיוחד עקב המתנה זו. הרוכלים שוחחו ביניהם והתבדחו. אותו חייל היה בעבר אחד מן הרוכלים הללו. הוא היה בן לאב פולני ולאם גרמניה. כאשר נכנסו הגרמנים לפולין, הוא גויס לצבא הגרמני. הוא שהציל אותנו בפעם הזאת.

דקות מספר לאחר צאת החיילים הגיעו לביתנו כל השכנים בבהלה. הם היו

מפעל הניווט ע"ש סרן גל-ברן

סרן גל-ברן, קצין מודיעין, נהרג בדרום לבנון בכ"ז אלול תשנ"ז, 29.9.97. גל, דור שלישי ליוצאי זגלמביה, הוא נכדו של מר אברהם חבה, ניצול שואה מביירצה, חבר הנהלת הארגון.

כחלק מפעולות ההנצחה, קבעה אמו, הגב' ורדה לב-ברן, לקיים אירוע בחול המועד סוכות.

הניווט הראשון ע"ש גל-ברן התקיים בהצלחה ביער חרובית שבדרום בחול המועד סוכות תשנ"ט. באירוע השתתפו כמאה חיילים מיחידות ובעיקר מיחידות הקשורות במסלולו הצבאי של גל. כמו כן השתתפו אזרחים רבים.

אתר ההנצחה לזכר קהילות זגלמביה נמצא סמוך ליער בן-שמן. אזור זה לאירועי ניווט; אירועי ניווט רבים התקיימו בו לפי מפה שהוכנה האיגוד לספורט הניווט בישראל.

אזור ההתארגנות וטקס הסיום יהיו באתר ההנצחה ליהדות זגלמביה...

באירוע יהיו מסלולים בדרגות קושי שונות, כולל מסלולים למתחילים. באירוע ישתתפו חיילים מיחידות שונות, חברים של הו וחברים של גל.

אירוע הניווט יתקיים ביער בן-שמן בחול המועד סוכות תשנ"ט.

ביום רביעי - 29.9.99.

אזור ההתארגנות יהיה ליד אתר ההנצחה לקהילות זגלמביה במודיעין.

המשפחה פונה לחברי ארגון זגלמביה בישראל בבקשה לבוא ולקחת באירוע. האזור נבחר כדי להדגיש את הקשר של סרן גל-ברן ז"ל ושל הדור השני והשלישי, לקהילות יוצאי זגלמביה.

המשפחה

זה היה ביום שמחת תורה

מאת: חנית רייטר-גיטלר

יום ראשון בשעות הבוקר,
רחובות בנדין ריקים.
רק רוחות צינה וקור
את השניים מלווים.

אב ובנו פוסעים ביחד,
רק מדרך רגלם נשמע.
אב ובנו פוסעים ביחד,
מראה פניהם, קודר.

שתיקה זועקת בלי מילים,
בני שלי, אותך, לאן אני מוביל,
בני שלי, האם אשוב עוד לראותך?

שתיקה זועקת בלי מילים,
אבי שלי, ביתי שלי,
מדוע כך נקרעתי?
אני לבד, ומה עומד עימי לקרות?

מהירים הצעדים,
יש להגיע ובזמן,
אל עבר בית היתומים.
יש להגיע ובזמן,
ואין מקום להרהורים.

זה היה, ביום שמחת תורה,
פולין כולה, כבר נכבשה,
אב ובנו פוסעים ביחד,
אל כוון הלא נודע.

זה היה ביום שמחת תורה,
פולין כולה, כבר נכבשה.
הודעה דחופה הגיעה,
שתי שורות בה נכתבו:
הבן חייב להתייצב,
ולמחנה עבודה, לצאת.

באחת, על הבית ניחתה המכה,
האם נבעתה, ונשימתה לרגע, נעתקה,
האב נחרד, ומעצמת מכאוב הוא נאלם,
פחד משתק, אחז בכולם,
מה צופן הלא נודע?

אך כזאת הורו הגרמנים,
וכך נחרץ גורל אדם.
ההוראות הן, בפקודה,
ואין מקום פה, לחמלה.

שעת פרידה קרבה,
מזודה לבן, האם אורזת,
ודמעוניה, לתוכה זולגות...
חיבוק אחרון, עצוב,
יד רועדת מלטפת,
יד בבן רוצה לגעת -
רק עוד פעם, עוד פעם, אחת.

ומול הצעיר שבאחים,
הלב, כבר לא עצר.
מכאובי הצער נפרצים,
ואין מקום לרחמים.

חנית רייטר, דור שני למשפחת גיטלר מבנדין, הקריאה את שירה בעצרת יום השואה
תשנ"ט ביד הזיכרון ליהדות זגלמביה במחיעין.

איך הם יכלו?

מאת: תומר זינדר

דור שלישי ליהודי זגלמביה באתר ההנצחה במחיעין
Third generation of Zaglembie Jews in Modiin

תומר, נכדה של לולה ישראל מחיפה (ילידת סוסנוביץ) כתב את השיר לפני כמה שנים
בהיותו בן עשר.

איך היטלר זאת עשה?
איך יש בן אדם כל כך נורא?
איך הם הרגו כל כך הרבה?
איך הם יכלו לעשות את זה?
לא מבחינה כספית וטכנית,
פשוט מבחינה מוסרית ונפשית.
איך הם גרמו לסבל כזה?
איך הם יכלו לעשות את זה?
אני לא יודע מדוע
הם היו צריכים להרוג קבוע?
הם לא יכלו לגרש
במקום להעלות באש?
לחנק, לירות, לתלות, לקבור,
וכל נפש יהודי לשבור.
מדוע היו צריכים להרוג, לענות,
לרכב אותנו בהמון מחנות?
מדוע, איך, למה, כיצד?
והם עשו את זה במחיי יד.

פרפריות

מאת: הלה הוניגמן שירקובסקי

אביב במחצות המוות,
שמש חדשה בשמים,
שוב מוריק היער,
שוטפים פלגי המים,
העצים עומדים ירוקים,
טרם יכסס פיח שחור,
תמו ימות השלגים,
חלפו לילות הכפור,
בכל מקום אליו תביטי זורמים פלגי המים,
אביב בכל מקום, ממש תאוה לעיניים,
אל המחנה מגיעה קבוצת ילדות
עם סומק בלחיים,
כמו פרפרי אביב צבעונים,
במחנה הן רוחפות,
בעבודת גנות סביב המשרדים
עוסקות הילדות היפות.
לתעשיית המוות יש תפאורה מתעתעת
וקבוצת ילדות בנות שלוש-עשרה אותה בפרחים צובעת
ומי שרואה אותן רוחפות על פני הגינות בחזית,
לא יוכל להאמין שמאחרי הקלעים מלאך המוות ממית,
יפות הן הילדות מהפרחים שאותם בחיבה מגדלות,
תאוות החיים מדליקה באור את עיניהן הגדולות,
כל כך יפות הן הילדות, כל כך אמיתיות,
אנחנו שם לקבוצה נתנו - קראנו להן הפרפריות,
אביב וקיץ הן היו איתנו, עם שלג ראשון נעלמו,
שב הקור להקפיא את הלב, חיינו שממו,
אביב הגיע, פרפריות חדשות שבו בינינו לפרוה,
לסלק קדרות, להאיר בחיוך, לתת את המוות לשכוח,
האסירות שלמוות נחטפו ילדיהן, אותן אמהות שכולות,
מיהרו לאמץ אל ליבן הדואב את הילדות היפות,
לחבקן, לפנקן, לנשקן, שערן בסרטים לשזור,
לקלוע צמות בשערן, את ילדיהן בעיניהן לזכור,
רחקה הייתה יפיפייה עם עיני שקד ירוקות,
גומות של חן, אפון סולד, זהב בשתי צמות,
שיני פנינים בהקו בלובן, בצחור חיוכה המאיר,
תראו, ממש שירלי טמפל, אמרנו כשפצחה היא בשיר,
הנאצים שנכנסו לסוסנוביץ חלפו ברחובות ביעף,
וילון בחלון ח וצורר ממקלע את משפחתה קטף,
עכשיו היא פה איתנו, עכשיו היא שוב צוחקת,
בת ארבע-עשרה באביב 43, ילדה, בחיים היא חושקת,
אל תוך המחנה את בובתה הצליחה להבריק,
איתה היא רוקדת כמו פרפר צבעוני, בינינו, השחורות
מהפית,

גם אג'ה בנק הייתה שם, אג'ה הממחרה,
נגנית מנדולינה מוכשרת כל כך, מלווה בנגינה את שירה,
אליהן לולה מצטרפת, שורקת כמו חליל,
רחקה אל המעגל נכנסת, הילוכה אציל,
סדין קרוע לה בגד בלט, הוא את גופה עוטף,
אין בלדינה אשר תטיב ממנה לרחף,
כמה כשרון בילדה קטנה וכמה אהבה,
פרפר צבעוני רוקד דואט לבלדינה ובובה,
גם המוות נסוג ונשכח מפני נעורים תוססים,
כבגדי חמודות, נדמו לנו אז, אותן כותנות הפסים,
שכחנו את הסבל ונשכחו הפחדים,
שם, בליבו של המוות, פתחנו מועדון ריקודים,
רקדנו עד תום בנו כוח, רקדנו בתשובה,
אחר כך, בחושך שרנו בשקט שיר על אהבה,
ועל כולנו מנצחת רחקה בצחוקה,
הן לא ידעו את אשר הסתרנו בקשר של שתיקה,
כל פרפרית סיפרה או שרה או חלמה,
איזה חיים יפים יהיו לה אחרי המלחמה,
איך העולם יכרע לרגליהן ולבבו ישבר,
אנחנו בכינו בחשאי, נדרנו שלא נספר,
האמהות השכולות בכו כאילו שוב איבדו את ילדן,
הפרפריות לא ידעו כי עם בוא השלגים בגז ימצאו את
מותן,
ידענו, בכינו בחושך, הלב בקרבנו נשבר,
הו, אלוהים! כמה קצרים חיינו של הפרפר,

מתוך ספרה של הלה הוניגמן שירקובסקי "זל", ילידת בנדין, "המתים זעקו החיים שתקו".
השיר הועבר אלינו ע"י בתה, הגב' רבקה טאובר.

עמ' 6

niowie szkół średnich odwiedzili Izrael

Modiin - park Zagłębia

Korespondencja z Izraela

Jerozolima — miasto święte. Cel pielgrzymek
ów wiernych z całego świata, wyznawców
i, judaizmu, chrześcijan. Jego licząca 4 ty-
lat historia to lustrzane odbicie losów całej
zacji. Równie burzliwych jak dzieje samej
olimy przeżywającej okresy świetności, to
barbarzyńsko równanej z ziemią przez na-
ów zaślepionych religijnym fanatyzmem.

Właśnie przejeżdżałem
obok Knesetu, siedziby izra-
elskiego parlamentu, gdy
trwało zaprzysiężenie nowe-
go premiera Ehuda Baraka,
dziesiątego z kolei w 51-let-
niej historii państwa Izrael.
Następnego dnia tutejsze an-
glojęzyczne gazety cytowały
jego słowa: — *Żadna siła na
świecie nie powstrzyma nas
przed osiągnięciem pokoju.*
Zwracam się do wszystkich
przywódców z Bliskiego
Wschodu by stali się obroń-
cami pokoju — mówił Ehud
Barak nawiązując do słów za-
mordowanego przez izrael-
skiego fanatyka w lutym 1995
r. premiera Icchaka Rabina.
Izraelczycy twierdzą, że w re-
alizacji tej misji nowy pre-

mier będzie skuteczniejszy od
swego poprzednika Netanja-
hu. Na razie wiadomo, że swe
dzieło czynić będzie nie bez
totalnych ustępstw wzglę-
dem Palestyńczyków. — *Je-
rozolima zawsze była i pozo-
stanie stolicą izraelskiego
państwa. W całości!* — sta-
nowczo podkreśla. Zresztą
już od dawna znajdują się tu
siedziby najwyższych orga-
nów władzy państwowej,
łącznie z pałacem prezydenta
Ezera Weizmana.

„Pamiętaj o przeszłości,
żyj teraźniejszością, wierz
w przyszłość” — to maksy-
ma widoczna na ścianach
Muzeum Diaspory znajdują-
cego się w Uniwersytecie
Hebrajskim w Jerozolimie.
— *Ta mądrość na pewno
pomogła przetrwać*

dwa tysiąclecia wygnania

mojemu narodowi i zacho-
wać jego tożsamość” — po-
wiedział mi Abraham Green,
przewodniczący The Zaglembie World Organization
of Jewish (Światowej Orga-
nizacji Żydów Zagłębia Dą-
browskiego) z siedzibą w Tel
Awiwie, dzięki któremu lau-
reaci Konkursu wiedzy o hi-
storii Izraela, uczniowie za-
głębiowskich szkół średnich
uczestniczyli w wycieczce do
tego niezwykłego kraju.

The Zaglembie World Or-
ganization jest jedyną dzia-
lającą na tak szeroka skalę
organizacją skupiającą Ży-
dów z terenu Zagłębia. Jej
celem jest lepsze poznanie
ich dzieci i wnuków z naj-
młodszym pokoleniem Po-
laków, przełamanie antago-
nizmów. Później, w Amba-
sadzie RP w Tel Awiwie

słysz, że strona polska
czyni wszystko, by mło-
dziez izraelska mogła po-
znać rodzinne strony
swych przodków. Potwier-
dzają to liczne ulotki, folde-
ry, programy wizyt. Młodzi
mają jednak inny stosunek
do przeszłości niż rodzice
czy dziadkowie, którzy na
ramionach wciąż noszą nu-
mery z obozów koncentra-
cyjnych i posługują się czy-
stą polszczyzną. Młodzi

nie rozumieją Holokaustu,

często mają pretensje do
przodków, że do tego dopu-
ścili, że nie stawiali czyn-
nego oporu, a polskiego tak
naprawdę to dopiero teraz
zaczynają się uczyć. W tych
kontaktach znajomość an-
gielskiego okazuje się więc
być niezbędna.

— *Nie, nie chcemy wra-
cać do Polski. Ciągłe budzą
się w nas koszmarny nazi-
stowski zbrodni — słyszę
na spotkaniu w Stowarzy-
szeniu Żydów Zagłębia Dą-*

browskiego. — *Nie da się
jednak zapomnieć zapachu
polskich pól i kwiatów, szu-
mu drzew, smaku czterech
pór roku, ale i bogactwa
kultury, do której i nasz na-
ród wiele wniósł — zwierza
się pan Abraham Green.*

Niedaleko Tel Awiwu,
w Modiin, zagłębiowscy Ży-
dzi postawili okazały Memo-
riał. Powstał niezwykły
w wymowie park z dziesię-
cioma tysiącami drzew, upa-
miętniający 10 tys. zamordo-
wanych z rąk nazistów.
W pobliżu znajduje się amfi-
teatr, miejsce kontemplacji
i spotkań. Tu też są marmu-
rowe płyty, na których wy-
ryto nazwy zagłębiowskich
miast. Nad nimi góruje zaś

marmurowa ściana

z wypisanymi nazwiskami
wszystkich ofiar Holokaustu
pochodzących z Zagłębia. Co
roku odbywają się tu uro-
czystości upamiętniające tę
tragedię żydowskiego naro-
du z udziałem tych, co prze-
żyli, i ich potomków. Gość-

mi honorowymi są zawsze
premier Izraela i ambasador
Polski oraz wielu znanych
artystów, polityków, na-
ukowców z obu krajów.

I jeszcze jeden polski ak-
cent. Niedaleko Yad Va-
shem, też miejsca pamięci
ofiar Holokaustu, znajduje
się memoriał ku czci żołnie-
rzy żydowskiego pochodze-
nia walczących w polskiej
armii w czasie II wojny
światowej. To tu właśnie
spotkałem rabina, kpt. II
Pułku Polowego Armii gen.
Andersa, bohatera spod
Monte Cassino. Jakże wy-
mownie w tym miejscu,
z dala od Polski brzmi napis:
„Za naszą i Waszą wolność”.

Izrael to naprawdę fascy-
nujący kraj. Teraz nie dziwię
się, że ciągną tu pielgrzymki
z całego świata. Że właśnie
tu człowiek doświadcza po-
kory wobec historii.

MARCIN
SKRZECZYŃSKI

Autor jest uczniem II kla-
sy LO im. B. Prusa w So-
snowcu.

Autor korespondencji (pierwszy z prawej), w środku bohater spod Monte Cassino, rabin kpt. II Pułku Polowego Armii gen. Andersa.

to także piękny nadmorski kurort.

המאמר נכתב ע"י אחד מבני הנוער מזוגלמביה שהשתתף בביקור בישראל

חברי המשלחת הפולנית באמפיתיאטרון בקיסריה

Polish delegation at the Amphitheatre in Caesarea

tters

sisters & Brothers of Zaglembie

happy to contribute \$2000 to the World Organization of Tel-Aviv.
e it will help you in all your projects.

all group organizes yearly dinner dance for people of Zaglembie,
de or visit Florida during the winter months. The main purpose of
ir is for our people to get together, to reminisce, for there is a
bond among us.

nmmittee consists of the following people : Rose Kaplovitz, Rose
Jenny Eisenstein, Jadzia Schechter, Karl Schechter, Regina
n, Marysia Border, Jack Beigelman.

Rose Kaplovitz

מכתבים למערכת

בית לוחמי הגטאות

בתודה קבלתי את עלון הארגון ושמה אני למצוא בין דפיו פעילות עניפה.

בהזדמנות זו אני מציע לארגונכם לארגן ביקור באחד מימי השישי אצלנו,
ביקור שיקיף את בני הדור השני והשלישי, מה גם שיש לנו קשר מיוחד
לארגונכם זאת באמצעות ד"ר אביהו רונן שאמו בת עירכם ואביהו מכהן
בתפקיד בכיר אצלנו.

עד כה היו לנו ניסיונות מאוד מוצלחים עם ארגון יוצאי מלאבה, שדליק
וסלונים ואני מקווה שעתה הגיע תורכם.

שמחה שטיין

מנכ"ל - בית לוחמי הגטאות

zebrał i opracował: Saul Szternfeld

znany dokument o żydowskim osadnictwie w Polsce, Jakub, 960/965.

Żydów z Europy Zach. do Polski w okresie wypraw ch - wieki XII - XV.

zakaz osiedlania się Żydów w rejonie sosnowieckim i w miastach.

w Sosnowcu w pierwszej połowie 19 wieku: pierwsza Herszlika Kennera w 1821; stała przy Lasku Sosnowieckim. Pierwsze domy w Sosnowcu - wybudowane przez Żydów; pierwsze "Warszawski" i "Victoria").

Isak Blumental - sołtys wsi Sosnowiec, wybrany w 1880 r. na swój urząd przez 10 lat, do 1890. Sołectwo było przy ul. Białej, wówczas otoczonej bagnami.

W 1859 założona w 1859 przez Żyda, Isaka Wielkiego napływ Żydów do Starego Sosnowca, głównie rzemieślników - szewców, krawców, stolarzy, powroźników. Pod koniec 19 wieku Żydzi mieszkali w Pogoni, Wygwizdowie, Starym Ostrzej Górze, w Miłowicach - osiedla potem włączone do Sosnowca. W 1897 - 9.848 mieszkańców, w tym 2.291 Żydów.

- Sosnowiec otrzymuje prawa miejskie. Ma 60.000 mieszkańców.

W 1900 ulic przez przedsiębiorców żydowskich: Modrzejowska, Przejazdowa, Iwanogorodzka-późniejsza Dęblińska (d. Reicher, Różycki, Bergman).

Organizacja ludności żydowskiej: 1899-powstanie samodzielnej gminy. Wielce oddany działacz gminy - Adolf Oppenheimer, który dbał o rozwój gminy, a w testamencie zostawił sumy na ogólny rozwój miasta Sosnowca.

W 1900 gubernator, Miller mianuje pierwszego rabina Sosnowca - Isaka; przewodniczącym Sądu Rabinackiego został rabin

rozpoczęto budowę pięknej synagogi przy ul. Dekerta. W 1893, podczas epidemii cholery, potrzebna cmentarz żydowski w 1900.

Gmina żydowska w Sosnowcu w Polsce niepodległej

19 - ustanowienie zakresu działania gminy żydowskiej. Wzrost działalności partii politycznych i organizacji społecznych. Walka różnych kierunków politycznych.

Żydzi obywateli żydowskich we władzach miasta Sosnowca: w 1920-1925 w Radzie Miejskiej Sosnowca było 9 radnych. Do Konwentu Seniorów weszli dr Perelman i M. Lubelski.

Życie społeczno-kulturalne: pisarze, muzycy, malarze, dziennikarze: Isak Berkowicz, lekarz, ekonomista, wykładowca na Uniwersytecie w Warszawie, założyciel partii "Bund" w Sosnowcu; Paul Lisze - znany muzyk, koncertował w Warszawie, potem dyrygent w Brukseli, następnie w Belgii; Izak Lisze - artysta malarz, absolwent Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie, utalentowany impresjonista, potem w Paryżu; dr Jakub Majtlis - pisarz i publicysta, współredaktor prasy w Berlinie, Pradze, Londynie, znany intelektualista; Zdzisław Stawski - publicysta w jidysz, tłumaczony na polski i inne języki; Zelman Merkin pseud. Max Erik. Od 1918 pisarz i publicysta, oficer rezerwy. Z wykształcenia prawnik. Wykładał literaturę żydowską i polską. Prace badawcze w Gdańsku, Paryżu, Londynie. Grupa poetów, prozaików i malarzy "Jung Zagłębie" - "Młode Żydzi" powstała w 1933 - założyciel Tuwia Baum, poeta, kierownik miesięcznika "Ognisko"; Zygmunt Baum - malarz, absolwent Akademii Sztuki; Efraim Kleiman, Hersz Danziger, Lejzer Danziger - publikowali utwory literackie i krytyczno-literackie w Zagłę-

biu i w żydowskich czasopismach za granicą. Sławni poeci narodowi, Chaim Nachman Bialik mieszkał w 1897-1899 w Sosnowcu, pracował jako nauczyciel. W Sosnowcu napisał wiele swoich utworów. W 1932 - z wizytą z Palestyny w Polsce - odwiedził Sosnowiec.

Szkolnictwo: 1915 - pierwsze żeńskie gimnazjum. Języki - hebrajski i polski; 2 żydowskie państwowe szkoły powszechne, jęz. wykł. polski; 1937 - jednoroczna szkoła handlowa; 1938 - żyd. koła przemysłowo-handlowe zbudowały gmach dla nowego Żydowskiego Gimnazjum Handlowego; 1935 - Towarzystwo "Ort" założyło szkołę rzemieślniczą.

Szkolnictwo religijne: od 1908 szkoła Talmud Tora; od 1918 religijno-syjonistyczna szkoła Mizrahi: polski, hebrajski, znana z wysokiego poziomu nauczania; od 1926 żeńska szkoła religijna Beit Jakow, wraz z freblówką.

Żydowskie kluby sportowe: "Kineret", "Gwiazda", "Nordia", b. popularny "Makabi" - od 1916, "Samson" w Modrzejowie.

W 1939 Pukiet z "Makabi" Sosnowiec zdobył wicemistrzostwo Europy w ping-pongu. "Makabi" miał sekcje: łyżwiarską, boks, narciarską, gimnastyki, piłki nożnej, motorową, turystyczną i inne.

Towarzystwa i organizacje społeczne: Akademickie Koło "Ognisko" zał. 1922; Związek Kupców i Przemysłowców zał. 1915; Związek Detalistów i Drobnych Kupców zał. 1927; Związek Właścicieli Domów - wspólny polsko-żydowski, z powodu antysemickich incydentów Żydzi wyodrębnili się w 1934; Związek Lekarzy (Żydów) - wspólny polsko-żydowski, lecz od 1935 wyodrębniony.

5. Szpital żydowski - od 30 maja 1912. Przyjmował pacjentów Żydów i nie-Żydów. Inicjator i założyciel - dr Abraham Perelman.

6. Towarzystwo Ochrony Zdrowia - dr Hersz Liberman, od 1920 dla Będzina i Sosnowca.

7. Towarzystwa Filantropijne: Towarzystwo Domu Starców - od 1927, piękny Dom Starców, z biblioteką i synagogą, otoczony zielenią i kwiatami; Tow. "Linat Cholim" zał. 1885 - opieka nad chorymi; Tow. "Malbisz Arumim" zał. 1927 - odzież dla ubogich; Tow. "Tomchei Joldot Anijot" od 1912 - opieka nad ubogimi położnicami; Tow. "Bikur Cholim" od 1925 - wizyty u chorych, opieka; Tow. "Hachnasat Kala" od 1929 - pomoc ubogim narzeczoną; Tow. "Hachnasat Orchim" zał. przez religijną młodzież - noclegi dla przyjezdnych; Tow. "Beit Lechem" zał. 1933 przez rabina Hagera - pomoc odzieżowa, sprzęt domowy itp. Pomoc dla wypędzonych z Niemiec (Zbąszyń).

1939 - do września

W 1939 roku przewodniczącym Gminy Żydowskiej został działacz społeczny Szalom Lejzerowicz. Przewodniczący Rady Gminnej - Józef Majtlis.

Mimo antyżydowskich nastrojów szerzonych przez koła przyjazne hitlerowskiemu Niemcom, mimo bojkotu sklepów żydowskich przez faszystowskie bojówki, Żydzi aktywnie uczestniczyli w zbiórkach i datkach na Ligę Obrony Kraju i Ligę Obrony Przeciwnościnowej. We wrześniu 1939 Żydzi znaleźli się w szeregach Wojska Polskiego i w Samoobronie. Na froncie zginęli: Ischak Szulimowicz i Wolf Diamant z dzielnicy Sosnowca-Modrzejowa, Dadek Gelbart, Szymek Gastfajnd, Jehuda Jasny, Bernard Fiszel, Manela, Opatowski, oraz inni.

W poniedziałek, 4 września 1939 hitlerowskie wojska zajęły Sosnowiec.

Redagowała : Anna Ćwiakowska

"Yom Hashoa" - Holocaust Memorial Day

On Tuesday, April 13, a ceremony was held at the Memorial Site in Modiin, the topic of which was "60 years since the outbreak of W.W.II.". As every year, thousands gathered at the Memorial Site, Jews of Zaglembe and their families, Knesset members, public figures, senior police officials, soldiers, officers and many guests including youths.

The ceremony began with a short military ceremony conducted by a squad of soldiers from a nearby IDF base and the traditional torches were lit. The prayers were chanted by the Cantor, Mr. Chaim Adler, who conducted the memorial service. The following persons spoke at the ceremony: Profs. Shevach Weiss, former Chairman of the Knesset, Mr. Yechiel Leket, K.K.L. Chairman, Mr. Abraham Green, Zaglembe Organization Chairman and The commander of the nearby IDF base.

Efrat Rotem, opera songster, accompanied by Nancy Brandes and the orchestra municipality Kfar-Saba conducted by Danny Reider presented an artistic program.

Second and Third generation of Jews of Zaglembe participated in recitations of poetry and prose. The ceremony was conducted by Varda Greenberg and Shlomi Karib both second generation of Zaglembe.

Personal Commemorations

We remind you that in the commemoration Valley in the Modiin Memorial Site, there are still places left for personal commemoration of family members that were killed in the Holocaust. One engraved line of commemoration in black marble costs 150\$. Those who wish to commemorate their loved ones can contact the organization.

Jurzeit in Tisha'a Be'Av

As on every year, on Thursday, July 22, the Fast day of Tisha'a Be'Av, a ceremony was held near the Memorial for the Zaglembian martyrs in the Nachalt Yitzhak cemetery. The ceremony was witnessed by many Jews of Zaglembe and their families, young and old.

Mr. Aryeh Braun, the former Chief Military Cantor, chanted the prayers and conducted the memorial service and the audience who was moved, recited Kaddish together.

The Organization's Chairman, Mr., Abraham Green, expressed warm appreciation to Mr. Jochanan Laudon who faithfully has taken care of the gravestone for 43 years since it was set in place in 1956. He wished him a long life.

Sosnowiec

סוסנוביץ

Wspomnienia z Sosnowca dawnych lat Guta Datner Ben-Izhak z domu Fiszel

Urodziłam się w Sosnowcu, pochodzę z sosnowieckiej rodziny Fiszel. Mój dziadek, Hersz-Majer Fiszel, oraz Binder należeli do pierwszych mieszkańców, gdy Sosnowiec nie był jeszcze miastem i znajdował się wśród sosnowych lasów, które później wycięto.

Za moich czasów, już miejskich, główną ulicą była ulica Trzeciego Maja, tam była poczta, różne urzędy, kino "Udziałowe" i ładne kawiarnie i tam spotykała się sosnowiecka elita. Ulicą handlową była Modrzejowska gdzie większość sklepów należała do Żydów, zaś po lewej stronie ulicy był polski sklep "Rozwój". Przy ulicy Dekerta stała główna synagoga, a przy Targowej była żydowska szkoła Mizrach, w której w swoim czasie nauczycielem był nasz narodowy poeta, Chaim Nachman Bialik.

Przy Kowalskiej było żeńskie gimnazjum humanistyczne Żydowskiego Towarzystwa Szkół Średnich. Modrzejowska ciągnęła się aż po Ostrogórkę, następnie do ulicy Szenowskiej z Sądem Okręgowym i parkiem t.zw. Parkiem Szenowskim, gdzie w świąteczne dni zbierała się sosnowiecka inteligencja.

My, rodzice i 6 dzieci mieszkaliśmy przy Kowalskiej, a sklep mieliśmy przy Modrzejowskiej. Wszystkie dzieci uczyły się; ja ukończyłam Handlowe Gimnazjum w Będzinie, a siostra po maturze rozpoczęła studia prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

Było to już w czasach zdobycia w Niemczech władzy przez Hitlera i

Modrzejowska St. in Sosnowiec in 1900 - רחוב מודרז'ובסקה ב-1900

סוסנוביץ - מלון וארשבסקה
Sosnowiec. Hotel Warszawski

wzmoczonej aktywności antysemitów w Polsce, także na uniwersytetach. Moja siostra została jako Żydówka pobita. Sytuacja ta miała silny wpływ i na mnie, której głęboko w serce zapadły słowa Chaima Nachmana Bialika, nawołujące żydowską młodzież do wyjazdu do Palestyny, by budować tam własną ojczyznę dla Żydów.

Dojrzewanie we mnie uczuć narodowych rozwijało się nietypowo, bo również na podstawie polskiej literatury, na której się przecież wychowałam. Wraz z apelami syjonistycznymi o prawie Żydów do własnego kraju, wraz z poczuciem zniewagi ze strony polskich antysemitów, brzmiały we mnie echa słów polskich klasyków: Mickiewicz-"Oda do młodości" - "...tam sięgaj, gdzie wzrok nie sięga/łam czego rozum nie złamie/ Młodości, orla twych lotów potęgaj/ Jako piorun twoje ramię.../ czy z "Konrada Wallenroda": "...Szczęścia nie znalazł w domu/ bo go nie było w ojczyźnie...

Wybrałam - drogę do ojczyzny, która sama jeszcze "była w drodze" - jak się u nas nazywa tamte lata walki i pracy nad zdobyciem ojczyzny. W 1935 roku jako "chaluca" wyjechałam sama do Palestyny, licząc na to, że później przybędzie reszta rodziny. Niestety, nie zdążyli. Cała moja rodzina zginęła w obozach i komorach gazowych Hitlera. Wspomnienia tej tragedii łamią moje serce. Zostało mi kilka fotografii, które w chwilach tęsknoty oglądam.

Table of Contents

In Hebrew

Feder, "The House on 9 Chista St"

Schlezinger (Wiernik), "Fella Katz - Member of Sosnowiec
ound"

onigman (Shirkowsky), "Butterflies", (poem)

tain Gal Lev-Ran Anual Nevigation Event.

Zinder, "How did it happen?", (poem)

ar-El, "Candy", (short story)

- Hanit Reiter (Gitler), "It happened on Shimchat Tora", (poem)
- Inka Weisbrot, "Together and alone confronting Hororr", a book review on Weisbrot new book submitted by Tushia Herzberg
- Shimcha Shtein, "Beit Lochamey Hagetaot", (letter)

Articles in Polish

- Shaul Sternfeld, "The Jewish Population in Sosnowiec : Dates - People - Facts"
- Guta Datner Ben-Yitzhak (Fishel), "Memories of the old days in Sosnowiec"

Information

Youth Visit Israel

Zaglembe World Organization invited a delegation of youth from Poland to visit Israel: from Sosnowiec, Bendzin, Dombrowa, Czeladz, Shewiez, Slawkov, Katowitz and others.

The delegation consisted of 18 high-school students aged 16-19 and was accompanied by two teachers, headed by Tomash Shikowsky, teacher of the Stashitz Gymnasium in Sosnowiec. Upon arrival on 10/11/94 the delegation was greeted with flowers at the airport.

On 11/11/94, the delegation was invited to a formal assembly at Masua in Tel-Yitzhak, with the participation of Organization Administration and guests.

The delegation traveled throughout Israel, from up north in the Galilee to the Dead Sea. They visited new and ancient cities, places of the three monotheistic religions, sites commemorating the Holocaust, museums, etc..

In Haifa, the delegation visited Caesarea, Haifa, Acre, Rosh Hanikra, and surroundings. In Haifa, Organization members invited the delegation members for a night on the town. Fellow Zaglembians from the Haifa Valley organized an unforgettable disco night at the Kinneret for the youngsters.

In Jerusalem, the group traveled through the Beit Shean Valley and Jerusalem. They spent two entire days in Jerusalem visiting Jewish and Christian holy sites, new Jerusalem, Mt. Herzl, Yad Veshem, cultural institutions, synagogues etc. At Mt. Herzl, the delegation met the Polish army. Rabbi Pinchas Rosengarten, the Military Rabbi General Anders' forces, accompanied them on their visit to Mt. Herzl. He told them of the Jewish fighters in the Polish army during the Second World War.

The delegation left Jerusalem headed for the south. After visiting Beer Sheva, the Bedouin and Air Force museums, they enjoyed a swim in the Dead Sea. Before morning, the group hiked up the Snake path to the top of Mt. Sedom.

On 17/11/94, the group returned via the commemoration site at Modiin, where a short ceremony was held in the presence of Organization Administration. The delegation members put flowers on the Zaglembe World Organization commemoration stones.

The day was also devoted to Tel Aviv and Jaffa. In the morning, the delegation was afforded an official welcome by the Polish Embassy and the Mayor Pochta. Following this, Mr. Nathan Wolloch, Deputy Mayor of Tel Aviv, gave them a warm welcoming ceremony at the Tel Aviv Municipality. From there, the group left to tour the city and its sites as organized by the Municipality. In the afternoon, they were guests of former Polish families who took them out to enjoy the city. In the evening,

the hosts and the delegation members met at the Herzberg Family residence in Ramat-Gan. It was a beautiful ending to a long day.

On its last day, the group took a short trip to Dalyat-al-Carmel. The festive night took place at Masua, where delegation members, generations of Zaglembe and representatives of the institutions which assisted in hosting the delegation all participated. The organization's Chairman, Abraham Green, thanked all members and bodies that gave their help.

The delegation members thanked all Organization members for the most successful visit and the great enjoyment they experienced. The evening ended with a diverse entertainment show prepared by the young guests.

The Organization did in fact invest much effort in planning, organizing and implementing the visit, through a committee that was established especially for this purpose. Committee members (Abraham Green, Ariel Yahalomi, Hadasa Kantor, Ayala Avidov and Yona Kobo) received assistance from many institutions such as the Israeli Keren Kayemet, The Information Center, Tel Aviv Municipality, the Polish Embassy, Masua and many senior and younger Zaglembians who all contributed to the visit's success and accompanied the group in its various trips.

The Organization had invited the group out of an intention of reinforcing the ties between Zaglembe Jews and the present residents of Zaglembe. These ties would help both Zaglembians and the Israeli youngsters who participate in delegations to Poland.

The Organization's Administration is hopeful that the visit will contribute to a very important end - the renovation, maintenance and attention to the Jewish cemeteries in Zaglembe.

Polish youth at Masua - בני הנוער הפולני במשוואה

Dear Fellow Zaglembians,

In the first issue of the Zaglembe Newsletter, among others, we promised to present expressions of aspects related to the history of Zaglembe Jews and the Holocaust which they experienced.

First and foremost, the Newsletter is aimed to serve as a means of communication of current information of the activities of Fellow Zaglembians world wide. Considerable time, thoughts and effort have been invested into this. Information is available in a number of languages being: Hebrew, English and Polish. Hopefully, this information will constitute a bonded bridge between the elders and younger members of our community in Israel and all over the world.

Currently, we will commemorate 60 years since the outbreak of W.W.II, the war which brought upon us the terrible Holocaust and its consequences. As years go by, unfortunately, our community members who have direct experience of those events, are leaving us. Therefore, we have decided to dedicate the coming issues to an exploration of the lives of various communities in Zaglembe, a topic to which many senior members can greatly contribute.

In issue no. 4, dedicated to the old Bendzin community, we published an essay by Benjamin Gilad on his home city and an additional article from the Bendzin Book, "Bendzin - the Jerusalem of Zaglembe" which includes a number of very old photographs of Bendzin.

Issue no. 5, which you now have in your hands, is dedicated to the Sosnowiec community. Sosnowiec, the youngest and the largest city in Zaglembe. The memoirs of Naftali Feder of his home city and surroundings appear in this issue as do data regarding the Jewish community in the city, its history and important people and events in its

past. This article, which is published in Polish, was written by Shaul Sternfeld and includes the history of the community since its establishment until the breakout of the war. The issue also includes articles by Gutta Datner - Ben Yitzhak, on her home city and by Hanka Shlezinger in memory of Fella Katz, member of the Sosnowiec underground.

From here, we continue to the next stage. The coming issues will also be devoted to the other communities in the area. We appeal to the senior members who remember the history of their communities and to the younger members who may have relevant material (documents, photographs, articles, etc.) to pass these onto the Newsletter staff in any language. All material which reaches us will be published according to considerations of editing and space.

You are encouraged to contribute desired contents into up and coming issues. Please do so, for the commemoration of the magnificent history of our communities.

Friends, based on an arrangement with the administration of the Zaglembe Organizations in Toronto and New York, from now, you will receive the Newsletter directly from the organization, and we will send 200 copies to New York and an additional 200 copies to Toronto.

I would like to extend to all Zaglembians everywhere, hearty wishes for the new year. May we have a year of peace and security, success and prosperity! Shana Tova!

Abraham Green

The little Gold Ring

by Genia Zwirn

I was born in Poland in the city of Bendzin. My parents, my baby brother and I lived in a small house which belonged to my parental grandparents. My grandparents were God-fearing, hard working people. They had other grandchildren who lived in Germany, but my brother and I were the only grandchildren living in Poland. Until my brother's arrival when I was three years old, I was the only grandchild. As a child, life was good. I was loved and the pride of my grandparents.

I was born a day before Purim. Every year for my birthday, my grandmother took me out to a fabric store where she bought cloth to make a new dress for me. At that time, clothing was custom made. While we were walking together and shopping, my grandmother bought me a large bagel which I put on my wrist like a bracelet. It was the most delicious bagel I ever ate. No other bagel has ever tasted so wonderful since.

for my 13th birthday, my grandmother gave me a heart shaped gold ring inscribed with my name. A year later, Hitler's army invaded Poland and life as we knew it ended.

My dear grandparents, along with my entire family, perished. I was the only one to survive.

I was sent to a concentration camp. By some miracle, I was able to hide that precious ring. It was a symbol that I was somebody; that I came from people who loved and cared for me. This ring was all that was left to me. It was my inheritance.

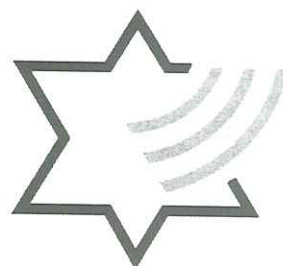
I gave the ring to my daughter and she wears it with pride. Perhaps in time, she will give it to her daughter.

The memories of my childhood are a beacon in my life. Today, I am 73 years old. Never will I forget for a moment my dear grandparents and the beauty they brought to my young life.

We now reside in Delray Beach, Florida. Recently, I responded to a request published in the local newspaper, The Sun-Sentinel, seeking articles to commemorate Grandparents' day. I submitted my story about my grandmother and the gift of this ring and it was published.

We have reached the autumn of our lives. We know we can never forget what happened to those of us who survived. We are the only witnesses to the Holocaust and we shall always carry a banner of sorrow in our hearts. So many of us have had life-giving operations which have saved and prolonged our lives, restoring us to good health. Today, we are the grandparents and our children and grandchildren are reminders that life is precious and that we have precious memories which should be enjoyed.

Now it is time to think of ourselves as heroes and not as victims. Now it is time to celebrate our victory over adversity. Now it is time to drink a toast to life. We deserve it.

"יחד ובדד מול האימה" / אינקה וייסבר

ד"ר אינקה וייסברוט ילידת זביירצ'יה עברה את תלאות השואה וממספרה "יחד ובדד מול האימה" שהופיע בשפה העברית והפולנית תולדות חייה מיוחדים: גם כנוצריה מתחזה בחובות זגלמביה, באושוויץ. הכותרת של הספר בשפה העברית משקפת את דרכה של הסופרת המלחמה הייתה אינקה בזביירצ'יה חברת מחתרת "השומר הצעיר" אכזבו כל התוכניות הגדולות של ההתנגדות, היא יצאה, יחד באשיה, לנסות את מזלה כנוצריה מתחזית, בערי זגלמביה הסמוך הקרפטים ובמקומות שונים באזור. כל המסע הזה הסתיים במעצרה של החברה - באשיה. אינקה נשארה לאושוויץ ובאושוויץ. הכותרת של הספר בשפה הפולנית "היה עולם", מתייחסת לעולם משפחתה המכובדת בזביירצ'יה, בית הספר ותנועת הנוער. עולם של מלווים אותה בזיכרונות של שמחה, ואחר כך מבכים אתה את בדידה אחרי המלחמה למדה אינקה רפואה, עבדה בבית חולים ובנתה יחד הרופא, משפחה יפה בחיפה. כעת היא עובדת בהתנדבות בארכיון של קיבוץ "לוחמי הגיטאות". נשארה עדיין קשורה לנושא השואה. נושא שלא נחב גם אחרים...

תושיה הרצברג

ברכות לבביות למר יעקב סלע
מנהל מחוז ת"א והמרכז
במשרד ההסברה
עם פרישתו לגמלאות!

ארגון קהילות יוצאי זגלמביה
מאחל לו הצלחה בהמשך דרכו
ועוד שנות עשייה רבות,
מעניינות ופוריות!
הארגון מודה לו מקרב לב על שיתוף
הפעולה הפורה והמועיל
במשך השנים!

ברכות לבביות למר יאיר גלאור
עם כניסתו לתפקידו החדש - מנהל
מחוז המרכז במשרד ההסברה
עלה והצלח!

ארגון קהילות יוצאי זגלמביה

Zaglembe World Organization
Tel-Aviv

ארגון יוצאי זגלמביה

כנס עולמי ליהודי זגלמביה
International Gathering
of the Zaglembe Jews

אנו מתכננים לערוך בישראל כנס בינלאומי של יהדות
זגלמביה לדורותיה בסוכות תשס"א - אוקטובר 2000
נשמח לקבל מכם תגובות והבטחות השתתפות.

We are thinking of a special event on Sukut - October 2000,
a gathering of the Zaglembe Jews world wide - including the
younger generations - in Israel. We shall be grateful if you will
assist us with ideas and participation.

For details : Rina Kahan - 3, Sturman St. Herzlia, 46311, Israel.
Tel : +972-9-9507472. Mobile : +972-3-54-594333
Fax : +972-3-9244614. E-mail: rinakahan@yahoo.com

ערה"ש תש"ס

שנה טובה
וצאושרת
שנת שלום
ובריאות

מאחלים

הנהלת הארגון
ומערכת העתון

עריכה: חני אודן-בן-טוב, אברהם גרין, אלתר ולנר, אנה צ'וויאקובסקה, יונה קובו-קוטליצקי, הדסה קנטור.
עריכה לשונית: חנית רייטר-גיטלר, עריכה גרפית והדפסה: דפוס קוניאק.

כתובת המערכת: ארגון קהילות יוצאי זגלמביה, פרישמן 23, ת"א 63561.
מס' החשבון של ארגון קהילות יוצאי זגלמביה: בל"ל 802 חש' 98084/48

Zaglembe World Organization, 23 Frisheman St., Tel Aviv 63561, Israel
For contributions: Bank Leumi of Israel, Branch No. 802, account No. 98084/48